

DIT KAN GEEN TOEVAL ZIJN

INHOUD

INLEIDING	7
DEEL 1: Je theorie	11
HOOFDSTUK 1	
Verklaar een ingrijpende gebeurtenis	13
De oorspronkelijke illuminati	18
HOOFDSTUK 2	
Wijs een groep samenzweeiders aan	27
De moderne illuminati	35
HOOFDSTUK 3	
Leg uit hoe ze aan de touwtjes trekken	43
Chemtrails	51
HOOFDSTUK 4	
Verklaar welk doel ze willen bereiken	56
QAnon en Pizzagate	61
DEEL 2: Je onderbouwing	70
HOOFDSTUK 5	
Zoek naar kwade opzet	73
Het zinken van de Titanic	77
HOOFDSTUK 6	
Negeer tegenbewijs	85
9/11	90

HOOFDSTUK 7		
Verzin meerdere theorieën		99
De moord op JFK		102
HOOFDSTUK 8		
Maak kleine kansen groot en grote kansen klein		110
Het ontstaan van het coronavirus		114
HOOFDSTUK 9		
Appelleer aan wat waar lijkt		120
Flat Earth		123
HOOFDSTUK 10		
Overschat samenzweringen		129
De maanlanding		133
HOOFDSTUK 11		
Ruk obscure teksten en uitspraken uit hun verband		140
Omvolking		144
DEEL 3: Je verdediging		151
HOOFDSTUK 12		
Leg de bewijslast bij je tegenstanders		154
De stadhoudersbrief		158
HOOFDSTUK 13		
Maak je tegenstanders deel van de samenzwering		164
De dood van prinses Diana		168
HOOFDSTUK 14		
Betoog dat de waarheid geen losse eindjes kan hebben		176
De Bijlmerramp		181
HOOFDSTUK 15		
Suggereer extremere theorieën		189
De wereld wordt geregeerd door reptielen		193
EPILOOG		
We moesten toch zo nodig kritisch denken?		199

INLEIDING

Dit boek begint met een openingszin. In 2015 heeft onze gemeenschappelijke vriendin Laura het plan opgevat om Lisa aan de man te krijgen – of Lisa dit nou wil of niet, maar het wordt tijd want ze is al vier jaar vrijgezel. Het ding met langere tijd vrijgezel zijn is dat al je vrienden (met relatie) je willen koppelen. Maar ze koppelen je meestal niet op basis van gemeenschappelijke interesses of omdat je echt bij elkaar zal passen, maar omdat je toevallig allebei vrijgezel bent en dus zielig (in hun ogen). Laura weet echter de perfecte man voor Lisa: Daniel. ‘Je moet wel snel zijn. Hij is nu op de markt, maar hij is er zo weer vanaf.’

Enigszins sceptisch stemt Lisa toe. Een paar dagen later opent ze nietsvermoedend een bericht en ze realiseert zich meteen dat dit de man is die Laura zo bij haar heeft aangeprezen. Ze reageert: ‘Is dit hem? De enige echte?’

Dan volgt het appje dat alles voorgoed zal veranderen:

Dat is voer voor complottheorieën. Er zijn onbevestigde berichten dat dit een dubbelganger is. Het originele exemplaar zou zijn ontvoerd door de geheime dienst van de Bilderberg-conferentie en wordt samen met andere bedreigingen voor de wereldheerschappij, zoals Mel Gibson, Tupac en Rolf Wouters, vastgehouden op een eiland. Maar nogmaals, dat is onbevestigd.

Lisa is meteen verkocht.

Nu, tien jaar later, zijn we getrouwd, hebben we twee katten en een baby en is onze liefde voor complottheorieën er niet minder om geworden. We zijn gefascineerd door de absurde en vaak spannende verhalen die rond vermeende complotten hangen en door de invloed die ze hebben op onze maatschappij. Die interesse is de basis voor onze podcast *De Complottenpiramide* en in dit boek gaan we daar dieper op in. Hoe zit zo'n complottheorie nou precies in elkaar? Wat is ervoor nodig om een complottheorie zo geloofwaardig te maken dat massa's mensen erin geloven?

Dat kunnen we natuurlijk gewoon vertellen. Dan leun jij achterover, knik je een paar keer en aan het eind denk je dat je het snapt. Maar zo werkt het niet. Als je écht wilt weten hoe een fiets werkt of wat een gerecht zo smakelijk maakt, dan kun je het best zelf aan de slag gaan. Dus we draaien het om: wij gaan je leren je eigen complottheorie te bouwen. Dat wordt geen droge kost. We illustreren de lessen met de invloedrijkste, vermakelijkste en interessantste complottheorieën en laten zien hoe die lessen in de praktijk zijn gebracht.

Die kwinkslag heeft een serieuze ondertoon. Complottheorieën zijn niet onschuldig. Ze verscheuren families, beïnvloeden verkiezingen en zetten aan tot moordpartijen. Hoe ze daarin slagen is cruciaal om onze maatschappij te begrijpen en ons te wapenen tegen complotdenken.

Zijn complottheorieën hun tijd vooruit?

Wat meteen al in je voordeel werkt: complotten bestaan echt en sommige hebben de loop van de geschiedenis veranderd. Hoe anders had het Romeinse Rijk eruitgezien als een groep senatoren niet had samengezworen om Julius Caesar te vermoorden? Wat was er gebeurd als Watergate geheim was gebleven en Nixon niet had hoeven aftreden? Als het graaf Von Stauffenberg gelukt was om Hitler te vermoorden? Of als het complot van Al Qaida om op 11 september 2001 Amerika aan te vallen was mislukt? Aan de

basis van al deze historische gebeurtenissen ligt een complot, dus zo gek is het niet om achter een grote gebeurtenis een complot te vermoeden.

Aanhangers van complottheorieën menen dat het enige verschil tussen hun theorieën en bewezen complotten is dat hun theorieën simpelweg nog niet algemeen geaccepteerd zijn. Zij zijn simpelweg hun tijd vooruit. Het is dus een kwestie van de meeste stemmen gelden: als genoeg mensen in een complottheorie geloven, promoveert die vanzelf naar de status van een erkend complot. En andersom geldt dat alle algemeen geaccepteerde complotten ooit een complottheorie waren.

Daar is echter wel wat op af te dingen. Toen journalisten van *The Washington Post* Watergate op het spoor kwamen, werden hun theorieën niet beschouwd als complottheorieën, maar als onderzoeksjournalistiek. En de instanties die Volkswagen onderwierpen aan een onderzoek naar de uitstoot van hun dieselauto's en zo grootschalige fraude ontdekten, deden gewoon hun werk.

Het essentiële verschil is dat een complottheorie minder plausibel is dan de officiële lezing, maar tóch overtuigt omdat ze inspeelt op onze fout afgestelde intuïtie voor de waarheid. Complottheorieën volgen niet de beproefde methoden die ons dichter bij de waarheid brengen. In plaats daarvan doen ze naar hartenlust een beroep op vooroordelen, angsten, psychologische valkuilen en retorische trucs die een theorie geloofwaardig doen vóelen, maar nog niet waar maken. Theorieën die naar erkende maatstaven volstrekt onwaarschijnlijk zijn kunnen met die ingrediënten toch heel overtuigend lijken. En daar ga jij je voordeel mee doen.

Je begint straks met het opzetten van je eigen theorie. Je leert uit welke onderdelen een complottheorie bestaat en hoe je die onderdelen zo invult dat je theorie maximaal gebruikmaakt van bestaande angsten en vooroordelen. Dit garandeert dat je doel-

groep, zelfs als die nog geen enkel bewijs heeft gezien, geneigd is om met je mee te gaan.

In deel twee onderbouw je jouw theorie. Daarvoor maak je gebruik van psychologische boobytraps. Ons brein is om allerlei redenen niet bijster goed in het vinden van de waarheid. We staan bijvoorbeeld alleen open voor de bevestiging van ons eigen gelijk en vinden toeval maar moeilijk te verkroppen. Door daarop in te spelen maak je je theorie overtuigender zonder echt bewijs aan te hoeven dragen.

In het derde deel wapen je je tegen critici. Je schiet gaten in de officiële lezing, maakt je tegenstanders onderdeel van het complot en beschuldigt hen van overhaaste conclusies. Je leert hoe je de regels van de discussie dicteert en hoe je de kritiek in je voordeel kunt draaien. Zo maak je jouw theorie onweerstaanbaar.

DEEL I

Je theorie

Er zijn duizenden complottheorieën in allerlei soorten en maten, dus waar begin je? Als je beter kijkt, zijn ze eigenlijk niet zo verschillend. Het geruststellende is dat ze uiteindelijk allemaal zijn opgebouwd uit dezelfde bouwblokken. Een complottheorie (1) verklaart een ingrijpende gebeurtenis door (2) een groep samenzweerdere aan te wijzen die (3) op een of andere manier achter de schermen aan de touwtjes trekt om (4) een ultiem doel te bereiken. Als maker van een complottheorie hoef je alleen deze vier bouwblokken in te vullen.

En zelfs dat hoeft niet eens. Veel complottheorieën leggen maar één of twee bouwblokken uitgebreid uit. Theorieën over de moord op John F. Kennedy zoomen in op de ingrijpende gebeurtenis, maar hebben een hele waslijst aan mogelijke daders. Theorieën over de chemische stoffen die door vliegtuigen worden verspreid leggen alleen uit hoe dit de samenzweerdere in staat stelt om de rest van de wereldbevolking te beheersen, zonder uit te leggen wie die samenzweerdere dan zijn. Puristen zoals wij vinden dit wat slordig, dus wij zullen je leren om braaf alle vakjes in te vullen. Als jij echter meer een zesjesmentaliteit hebt: met één of twee bouwblokken kom je dus ook weg.

Voor het invullen van die bouwblokken hoef je niet bij nul te beginnen. Om je theorie geloofwaardig te maken helpt het om in te spelen op bestaande overtuigingen, vooroordelen en angsten.

Mensen streven namelijk naar de instandhouding van hun eigen ideeën en wereldbeeld. Alles wat daarmee strookt wordt kritiekloos geaccepteerd, terwijl alles wat daar haaks op staat aan wantrouwen en kritiek wordt onderworpen. Daarom laat je je theorie aansluiten op wat jouw doelgroep toch al vindt. Niet voor niets is de CIA een vaak terugkerende dader, al is prins Bernhard onze persoonlijke favoriet (en in het geheim vader van ongeveer twee derde van de Nederlandse bevolking).

HOOFDSTUK I

Verklaar een ingrijpende gebeurtenis

Er is geen gebrek aan gebeurtenissen die je met een complottheorie kunt verklaren. Vliegcrashes, revoluties, pandemieën – je kunt je hart ophalen. Toch leent niet elke gebeurtenis zich voor een succesvolle complottheorie. Een natuurramp kan heel dramatisch zijn, maar er zijn nauwelijks mensen die achter een storm, bosbrand of overstroming een samenzwering vermoeden. Ook dat jij in de vierde klas bent blijven zitten op Duits of dat het Nederlands elftal op het EK 2000 aan de lopende band penalty's miste gaat geen kansrijke complottheorie opleveren, hoe traumatiserend het ook is geweest.

Veel succesvolle complottheorieën gaan over onwaarschijnlijke en ingrijpende gebeurtenissen waar mogelijk menselijk handelen achter zit. Dat klinkt als een open deur, maar toch is het nuttig om te begrijpen waarom dat zo is.

De typische complotdenker

Laten we beginnen met wat marktonderzoek. Je moet tenslotte wel je publiek kennen. Het hoopgevende is dat je een grote afzetmarkt hebt, omdat complotdenkers er in alle soorten en maten zijn. De gangbare opvatting was jarenlang dat complotdenkers louter paranoïde mensen waren, maar daar zijn onderzoekers op teruggekomen. Als iedereen die in complottheorieën gelooft paranoïde zou zijn, zouden we een compleet achterdochtige samenleving

hebben. Tussen de 10 en 30 procent van de bevolking in westerse landen gelooft in complottheorieën, met uitschieters naar 60 procent in de Verenigde Staten bij bijvoorbeeld de moord op president Kennedy. Inmiddels weten we dat complotdenkers man, vrouw of non-binair, jong of oud en praktisch of theoretisch geschoold kunnen zijn. Je kunt in principe dus de hele wereld tot je doelgroep rekenen. Ga ervoor.

Dat betekent niet dat je alle complotdenkers over één kam kunt scheren. Zoveel complottheorieën, zoveel verschillende gelovigen. Sommige complotdenkers verafschuwden elkaar. Zo hebben ‘truthers’ (de mensen die niet geloven in de officiële lezing over 9/11) een quasiwetenschappelijke benadering. Ze hebben zich vastgebeten in het smeltpunt van staal en met laboratoriumopstellingen getest of de gangbare verklaring dat twee vliegtuigen de Twin Towers deden instorten wel strookte met de manier waarop de torens zijn ingestort. Zij botsen met de ‘Flat Earth Movement’, die natuurwetten negeert om hun theorie van een platte aarde in stand te kunnen houden, en met spirituele complotdenkers, die niet geloven in de medische wetenschap en anderen oproepen om vooral geen zonnebrand te smeren en eieren in hun yoni te steken.

Toch is er een eigenschap die significant vaker voorkomt onder complotdenkers dan onder de rest van de bevolking. Complotdenkers ervaren een bovengemiddeld gebrek aan controle over hun leven en de wereld om hen heen. Sociologen noemen dit vervreemding. Dit komt in verschillende vormen voor. Hoe mensen hun positie in de samenleving ervaren is een belangrijke factor, bijvoorbeeld als ze zich een inwisselbaar radertje in een groter geheel of een speelbal van grotere krachten voelen. Of als ze niet in staat zijn om de loop van hun eigen leven te bepalen, of het gevoel hebben dat ze niet gezien worden. Ook een sociaal isolement is een vorm van vervreemding. Vervreemding hoeft echter

niet altijd te gaan over iemands persoonlijke situatie. Een gebrek aan controle kan ook voortkomen uit wantrouwen in officiële instanties, zoals de politiek, overheid of media.

Wat ook meespeelt is dat we in een complexe wereld leven die van toevalligheden aan elkaar hangt, en dat het soms moeilijk te accepteren is dat grote gebeurtenissen kleine oorzaken kunnen hebben. Het idee dat de coronapandemie er niet was geweest zonder een toevallige mutatie van een virus, of dat de Amerikaanse veiligheidsdiensten maar één keertje beter op hadden moeten letten om de aanslagen van 11 september 2001 in de kiem te smoren, is moeilijk te verteren voor mensen wier leven daardoor compleet op zijn kop is gezet. Mensen zoeken naar concrete verklaringen. En nog bevredigender is het als achter die verklaring een bewust plan zit.

Grip op de wereld

Complottheorieën bevredigen die behoefte. Ze brengen de complexe werkelijkheid terug tot een behapbare orde waarin enkele oorzaken alle gebeurtenissen kunnen verklaren. Bovendien werkt het verzachtend. Voor mensen die teleurgesteld zijn is het fijn als dat de schuld is van anderen – al dan niet met slechte intenties – in plaats van domme pech of door eigen toedoen. Het biedt een sociale omgeving, een groep met gelijkgestemden, waarin mensen zich eindelijk gezien en begrepen voelen en een bijdrage kunnen leveren die wordt gewaardeerd. En vervreemding zorgt er niet alleen voor dat een complottheorie sterker aantrekt, maar ook dat de reguliere wereld de aanhangers minder tegenhoudt. Ze hebben minder sociale relaties die hen tegenspreken en als ze teleurgesteld of boos zijn op de overheid zullen ze ook minder geneigd zijn om officiële verklaringen klakkeloos te volgen.

Verplaats je daarom in je doelgroep en kom met je theorie tegemoet aan deze vervreemding. Kies een ingrijpende gebeurtenis